

78.07
ა. 88

შ. ს. ანლანიშვილი

პ. ი. ჩაიკოვსკი საქართველოში

ღამეაგებანი:

1. ნაწყვეტი მოღვაწე ჩაიკოვსკის წერილიდან პ. გ. ბაგუთოვისადმი
2. ამონაწერი ი. ზ. ანდრონიკაშვილის გეგმარეზიდან

თარგმნილი რუსულიდან დამ. ჯეიშვილის მიერ.

2877
1336
14965

3. ი. ჩაიკოვსკი საქართველოში

ასი წელი შესრულდა, რაც დაიბადა რუსული მუსიკის გენია, უდიდესი სიმფონისტი პ. ი. ჩაიკოვსკი, რომლის შემოქმედებაზე იზრდებიან ქართველი მუსიკოსების მთელი თაობანი; ეს თარიღი განსაკუთრებით ძვირფასია საქართველოს საბჭოთა საზოგადოებრიობისათვის. დიდ რუს ხალხთან ერთად, რომელმაც კაცობრიობას მისცა გენიალური კომპოზიტორი, ჩვენ ვამაყობთ მთელ მსოფლიოში ცნობილ ამ ღრმა მოაზროვნე მუსიკოსის მრავალმხრივი მუსიკალური მოღვაწეობით. ჩაიკოვსკი ჩვენთვის განსაკუთრებით ახლომდელია საქართველოში მისი მრავალჯერ ყოფნის გამო, რამაც ღრმა კვალი დაამჩნია თბილისის მუსიკის ისტორიას.

ჯერ კიდევ მეცხრამეტე საუკუნის მეორე მეოთხედიდან განსაკუთრებით შესამჩნევი გახდა რუსთა მისწრაფება საქართველოსაკენ. ზოგიერთს იზიდავდა ნაკლებად ცნობილი მხარის ერთგვარი რომანტიკულობა, მეორენი კავკასიაში ისწრაფოდნენ კარიერისათვის, მესამენი იგზავნებოდნენ აქ გადასახლებაში, მაგრამ ყველას ერთად აინტერესებდა თბილისი, რომელიც XIX-ს ბოლოს გახდა ევროპული კულტურის ინტენსიურად ამთვისებელი ცენტრი. საქართველო მათ იზიდავდა არა მარტო თავისი თბილი ჰავით, ბუნების სიმდიდრით, თვალწარმტაცი და კოლორიტული ტიპებით, არამედ უმთავრესად იმ თბილი და გულითადი მიღების გამო, რომელსაც ჩვეულებრივად უმართავდნენ აქ გამოჩენილ, მოწინავე ადამიანებს. ფართო სტუმართმოყვარეობა, გულწრფელი მოპყრობა, მათი ამათუიმ დამსახურების სათანადოდ დაფასება ხელს უწყობდნენ იმას, რომ საქართველო ხშირად მათი მეორე სამშობლოდ ხდებოდა. რაკი ერთხელ დაჰყოფდნენ საქართველოში, თითოეული მათგანი კვლავ ისწრაფოდა აქეთკენ.

საქართველო მოინახულეს რუსეთის ისეთმა დიდმა მწერლებმა, როგორცაა გრიბოედოვი, პუშკინი, ლერმონტოვი, ლევ ტოლსტოი, მ. გორკი და ა. ნ. ოსტროვსკი. საქართველოში ყოფნამ კეთილნაყოფიერად იმოქმედა ყველა ამ მწერლის შემოქმედებაზე, ხოლო ლ. ტოლსტოიმ და მ. გორკიმ სწორედ აქ დაიწყეს თავისი ლიტერატურული მოღვაწეობა.

თბილისში ხშირად ჩამოდინან აგრეთვე რუსი კომპოზიტორები და პიანისტები. მათ შორის ჩვენ ვხვდებით ისეთ დიდ სახელებს, რო-

გორიცაა ა. რუბინშტეინი, * ზილოტი, ** კ. ი. დავიდოვი, ვ. ი. საფონოვი***, ს. ი. ტანეევი, რომელსაც შემდეგში ზ. პ. ფალიაშვილმა უფრო დაწვრილებით გააცნო საქართველო, რახმანინოვი და სხვ.

XIX-ს დამლევეს თბილისის მუსიკალურ ცხოვრებაში დიდი როლი შეასრულა მ. მ. იპოლიტოვ-ივანოვმა. მისი ინიციატივით თბილისი რამდენიმეჯერ ინახულა რუსული მუსიკის გენიამ პეტრე ილიას-ძე ჩაიკოვსკიმაც. თბილისში პეტრე ილიას-ძე ხუთჯერ იყო. 1886 წლიდან 1890 წლამდე ის ყოველ წელს ჩამოდიოდა თბილისში.

ჩაიკოვსკის ყოველი ჩამოსვლა უმთავრესად იმის სურვილით იყო გამოწვეული, რომ დაესვენებინა თავისი ძმის ანატოლ ილიას-ძის ოჯახში, რომელიც თბილისში მსახურობდა ჯერ სასამართლოს პალატის პროკურორად, ხოლო უკანასკნელ დროს ვიცეგუბერნატორად. კომპოზიტორის მიერ თბილისის გაცნობაში მნიშვნელოვანი როლი უნდა მივაწეროთ იპოლიტოვ-ივანოვსაც, რომელიც ჩაიკოვსკის ოპერების ენერგიულ პროპაგანდას ეწეოდა თბილისის თეატრში.

ჩაიკოვსკი თბილისში იყო 1886 წლის 1/IV—29/IV-მდე, **** 1887 წ. 30/V—5/VII-დე, 1888 წ. 26/III—15/IV-დე, 1889 წ. 12/IV—2/V-მდე და 1890 წ. 14/IX—22/X 10-მდე. *****

1885 წელს იპოლიტოვ-ივანოვი სწერდა კომპოზიტორს ოპერა „მაზეპას“ უდიდეს წარმატებაზე თბილისის საოპერო თეატრის სცენაზე. „მაზეპასათვის“, — სწერს ჩაიკოვსკი წერილში იპოლიტოვ-ივანოვისადმი 1885 წლის 6/XII, „მხურვალედ და გულწრფელად გმადლობთ... ძმა და რძალი (რომლებიც ცხოვრობენ თბილისში) მწერდნენ, რომ ოპერა ჩინებულად ჩატარდა, — ხოლო მათ ხომ ის მოსკოვსა და პეტერბურგში მოისმინეს“.

მცირე ხნის შემდეგ (23 დეკემბერს) ჩაიკოვსკი იპოლიტოვ-ივანოვს სწერს, განზრახული მაქვს 1886 წ. ზაფხულიდან ჩამოვიდე თბილისშიო, რაც მან კიდევ შეასრულა.

ჩაიკოვსკი პირველად თბილისს ჩამოვიდა კავკავიიდან, საქ. სამხედრო გზით. ძმისადმი — მოდესტ ჩაიკოვსკისადმი (თბილისი

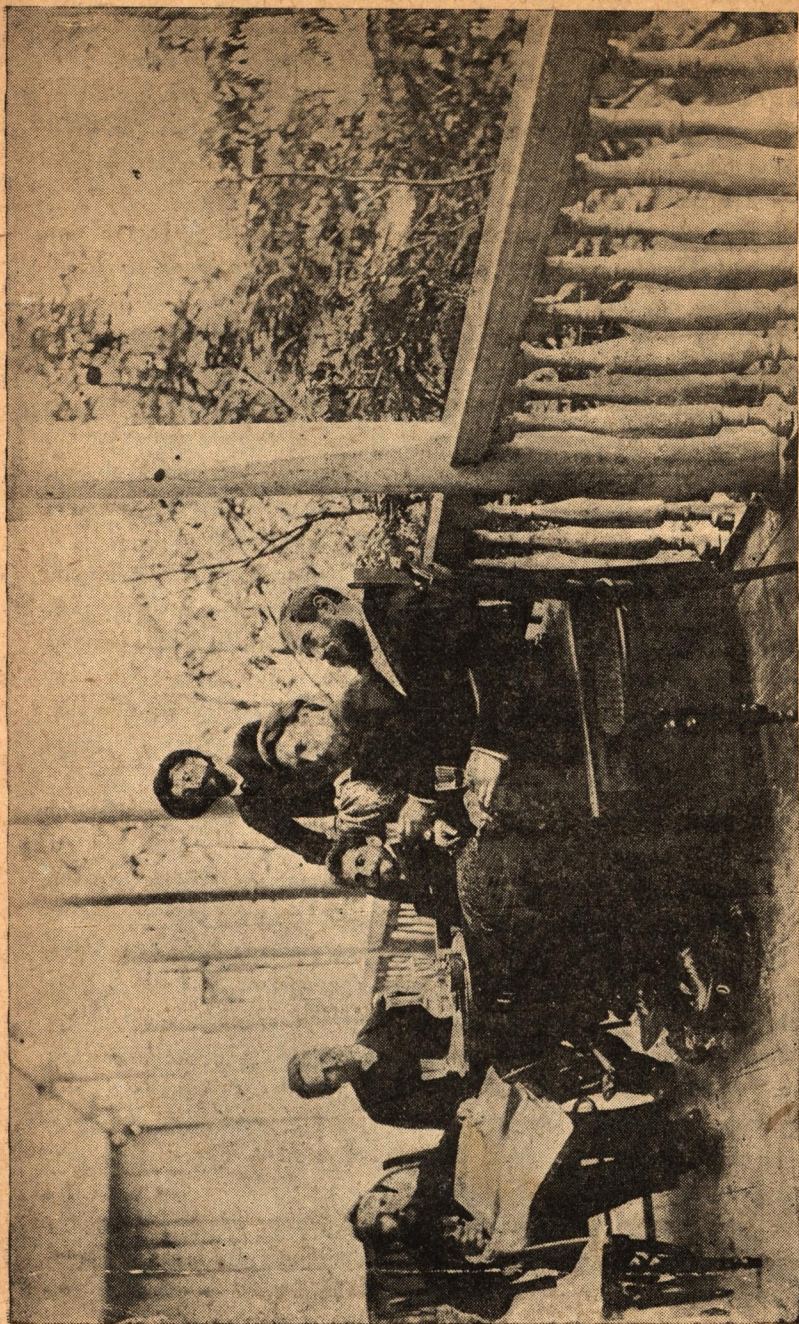
* ა. რუბინშტეინმა 1890 წელს მთელი ზაფხული გაატარა სააგარაკო ადგილას თბილისის ახლოს.

** ჩაიკოვსკი მის შესახებ თბილისიდან სწერს 1890 წ. 14 ოქტომბერს: „ზილოტის აქ უდიდესი წარმატება ჰქონდა“, ხოლო ქართული გახეთი „ივერია“ იმავე წლის 6 ოქტომბრის ნომერში აღნიშნავს ზილოტის კონცერტს.

*** კ. ი. დავიდოვმა და ვ. ი. საფონოვმა თბილისში 1887/88 წ. გამართეს კონცერტი ბეთჰოვენის სონატებიდან.

**** თავის „მოგონებებში“ იპოლიტოვ-ივანოვი შეცდომით აღნიშნავს პირველ ჩამოსვლას 1885 წელს.

***** ყველა თარიღი აღნიშნულია ძველი სტილით.

სიმებიანი კვარტეტის შემადგენლობა ი. ზ. ანდრონიკაშვილისას. აიენის მოჯირზე ზის იპოლიტოვ-ივანოვი

1/IV 1886 წ.) და ფონ-მეკისადმი (1/IV 1886 წ., თბილისი) გაგზავნილ წერილებიდან ვხედავთ, თუ როგორი განსაცვიფრებელი შთაბეჭდილება მოახდინა მასზე მთელმა ბუნებამ კავკასიდან თბილისამდე. ორივე წერილი აღსავსეა გზის აღფრთოვანებული აღწერით.

„... გზა იმდენად გასაკვირია, დილია, განსაცვიფრებლად ლამაზია, რომ მთელი დღის განმავლობაში ძილზეც კი არ მიფიქრია. შთაბეჭდილებანი იმდენად მრავალფეროვანია, რომ ინტერესი ერთი წუთითაც არ ჰქრება.

სანამ სადგურ ღუშეთს მიუახლოვდებოდეთ, ახლოს უცბად ისეთი შორეთი გამოჩნდება, იმდენად გასაოცრად საუცხოო, რომ აღტაცებისაგან გინდა იტირო“.

გარემომცველი ბუნების სილიადემ და სილამაზემ მთლიანად აღავსო მისი გული.

„ეგრეთწოდებულმა საქართველოს სამხედრო გზამ, რომელზედაც ბევრი მსმენია და წამიკითხავს, ყოველ ჩემს მოლოდინს გადააჭარბა. შესანიშნავი დარიალის ხეობა, მთაში, თოვლის სამეფოში ასვლა, არაგვის ხეობაში დაშვება, ყველა ეს განსაცვიფრებლად კარგია, და თანაც რაოდენ მრავალმხრივია ამ გზის სილამაზე“.

1888 წ. ჩაიკოვსკი კვლავ საქართველოს სამხედრო გზით ჩამოდის ჩვენში, დასავლეთ ევროპაში ხანგრძლივი მოგზაურობის შემდეგ. კომპოზიტორს ამ მოგზაურობის დროს დასავლეთ ევროპაში განსაკუთრებული საზეიმო შეხვედრა მოუწყვეს პრალაში.

1889 წელს ჩაიკოვსკი თბილისს ჩამოდის პირდაპირ ლონდონიდან, ბათუმზე გამოვლით. ამ მოგზაურობის დროს პ. ი. განცვიფრებული იყო რიონის ხეობის წარმოუხეხადი ბუნებით.

1889 წ. 20 აპრილს ნ. ფონ-მეკისადმი გაგზავნილ წერილში ის ასე აღწერს ამ სანახაობას:

„რა საუცხოო ქვეყანაა ეს კავკასია! მაგალითად, შეუძლებელია აღწერა, თუ რაოდენ თვალწარმტაცია, მომხიბლავია, რა მდიდარი მცენარეულობით რიონის ხეობა, რომელზედაც გადის ბათუმიდან მომავალი რკინისგზა. წარმოიდგინეთ, ჩემო ძვირფასო, ფართო ხეობა, ორი მხრიდან შემოჯარული საოცარი ფორმის მთებითა და სალი კლდეებით, რომელზედაც იზრდება შქერი და გაზაფხულის სხვა ყვავილები. თვით ხეობაში კი აღმართულან ცოცხალი, ახალი, მწვანე ფოთლებიანი ხეები, და, ბოლოს, უხვეწყლიანი, მოხმაურე დაკლაკნილი რიონი. მერწმუნეთ, რომ მარტო ამისათვის ღირს კავკასიის ნახვა“.

არანაკლები აღტაცებით ლაპარაკობს ჩაიკოვსკი თბილისზეც:

„სიცოცხლით აღსავსე მთავარ ქუჩებს, მშვენიერ მდიდრულ მღაზიებს მთლიანად ევროპული სახე აქვთ“, — სწერს ის თავის ძმას მოდესტს.

„ბრწყინავს კაშკაშა მზე, ბაღებში ყველგან ყვავილებია... თბილისი წააგავს იტალიის ზოგიერთ ქალაქს, განსაკუთრებით ფლორენციას“ (წერილი ფ. მეკისადმი, 1/IV 86 წ.).

თბილისის ძველ ნაწილში, რომლის ნახვაც ჩაიკოვსკიმ არ დააყოვნა, ის განაცვიფრა და აღტაცებაში მოიყვანა ვიწრო ქუჩებმა და ხელოსნების ცხოვრების კოლორიტმა, რომლებიც „გამგლელთა თვალწინ“ მუშაობენ. ქალაქის ეს ნაწილი მას ვენეციისა და გენუის ქუჩების პაწია შესახვევებს მოაგონებს.

თავისი ცნობისმოყვარეობის, მოგზაურობისა და ქალაქში ყველაფერ ღირსშესანიშნავისა და საინტერესოს დათვალიერების ჩვეულების გამო, ჩაიკოვსკიმ თბილისში უნახავი არ დასტოვა გრიბოედოვის საფლავიც მამადავითის მთაზე, ინახულა ყველა ეკლესია, იყო აგრეთვე სიონის ტაძარში.* საერთოდ, როგორც თვითონ აღიარებს, „თბილისი ბევრ აქ მუდმივად მცხოვრებზე გაცილებით უკეთ შეისწავლა“. მთელი მისი სიცოცხლის მანძილზე თბილისმა მასში სეუკეთესო მოგონებანი დასტოვა. ამაზედ არა ერთხელ სწერდა ის თავის მეგობრებს:

„ყველაფერი ეს („მაზეპას“ წარმატება) ჩემთვის ძლიერ სასიამოვნოა და მაყვარებს თბილისს, რომელიც ისედაც ძალიან მომწონს.“ (წერილი ფ. მეკისადმი, 6/IV 1888 წ.); „ძნელია გამოთქმა ყველა იმ სულიერ მისწრაფებათა თბილისისადმი, რომელსაც განვიციდი. თვითონ მეც კი მიუცხოება, რაზეა დაფუძნებული ჩემი სრულიად განსაკუთრებული სიმპატია ამ ქალაქისადმი“. (იპოლიტოვ-ივანოვისადმი, 4/VI 1890 წ.). ამავე წლის სექტემბერს პ. ი. სწერს ე. ნაპრაენიკს:

„ძალიან კმაყოფილი ვარ თბილისში ყოფნით. რა საუცხოო ქვეყანაა! უფრო ახალგაზრდა რომ ვიყო, სამუდამოდ დავრჩებოდი აქ საცხოვრებლად“. ხოლო 1891 წ. 7 ივლისს ჩაიკოვსკი სწერს ა. ს. არენსკის: „ქალაქ თბილისი იმდენად სიმპატიურია ჩემთვის ყოველმხრივ, რომ მხოლოდ შემძლია წავახალისო ყოველი მსურველი იქ დასახლდეს. ვფიქრობ, რომ თქვენი კომპოზიტორული მოღვაწეობისათვის სასარგებლო იქნება დასახლდეთ ყოველგვარი მხატვრული სტიმულებით ასე მდიდარ ქვეყანაში“.

ჩაიკოვსკის თბილისში საკმაოდ კარგად იცნობდნენ მის ჩამოსვლამდეც, როგორც კომპოზიტორს, უმთავრესად, როგორც საოპერო კომპოზიტორს. თბილისის თეატრში დიდი წარმატებით იღვმებოდა რამოდენიმე ოპერა: „მაზეპა“, „ევგენი ონეგინი“, „ჯადოსანი“ (1890 წ.) და „ორლეანელი ქალწული“ (1887-1888 წ.). 1885 წ. 23 დეკემბრის წერილში იპოლიტოვ-ივანოვისადმი ჩაიკოვსკი ურჩევს მას დადგას არა „ოპრიჩნიკები“, არამედ „ქოშები“ ან „ორლეანელი ქალწული“

* საქართველოს ძველი ტაძარი.

ჩაიკოვსკი პირადად დარწმუნდა, თუ რამდენად დამკვიდრდა მისი ოპერები თბილისის სცენაზე. 1886 წ. 6 აპრილს ის სწერს ნ. ფ. ფონ-მეკს: „ჩემი ოპერები აქ ყველაზე მეტად იდგმება, ვიდრე სხვაგან სადმე, და განსაკუთრებით „მაზეპას“ აქვს წარმატება“. * მაგრამ როცა უფრო ახლო გაეცნენ პ. ი. ჩაიკოვსკის, როგორც ადამიანს, გარშემომყოფნი განსაკუთრებულის სიყვარულით გაიმსჭვალნენ მისადმი. მრავალ პირთა მოწმობით, რომლებიც შეხვედრიან ჩაიკოვსკის თბილისში, როგორცაა: ქართული მუსიკ. ფოლკლორის ცნობილი შემკრები ზ. ჩხიკვაძე, ინჟენერი ი. ზ. ანდრონიკაშვილი, ** მ. ვ. ორბელიანი, ე. ს. შაბუროვა, მ. და ა. პ. ოპოჩინინები, პ. გ. ბებუთოვი ***. ახლახან გარდაცვლილი პიანისტი ქალი კომპოზიტორი ვ. მ. ამირაჯიბის და სხვა და დაბეჭდილი მოგონებებით ირკვევა, რომ ჩაიკოვსკიმ სიყვარული მოიპოვა თავისი სათნოებით, გულკეთილობით, უბრალოებით, ჰუმანურობით და ყოველთვის გულწრფელი მსჯელობით.

მის ყველა ამ შინაგან ღირსებებზე და მიმზიდველ უბრალოებაზე ძალიან დამაჯერებლად ლაპარაკობს რამდენიმე ფაქტი, რომლებიც მოყვანილია ი. ზ. ანდრონიკაშვილის მოგონებებში.

თბილისელების მიერ გულთბილი მიღებისა და მისი შემოქმედებისადმი განსაკუთრებული ყურადღების გამო მადლობის გრძნობით აღვსილი კომპოზიტორი, რომელიც განსაკუთრებული ყურადღებით ეკიდებოდა შემოქმედების საკითხებს, ყოველნაირად ცდილობდა ჩამთლიყო ქალაქის მუსიკალურ ცხოვრებაში: ესწრებოდა საკვარტეტო სალამოებს ანდრონიკაშვილისას, ხშირად დადიოდა ოპერაში, ეცნობოდა მაშინ თბილისში მცხოვრებ კომპოზიტორების შემოქმედებას.

ერთერთი საკვარტეტო სალამოს შესახებ, რომელიც გაიმართა ანდრონიკაშვილისას, დაწვრილებით გადმოგვცემენ შემდეგს: როდესაც გამოირკვა, რომ ვიოლონჩელის პარტიის შესრულება არ შეიძლებოდა, ჩაიკოვსკი, რომელსაც არ სურდა ანსამბლის წახდენა, როიალს მიუჯდა და ეს პარტია შეასრულა.

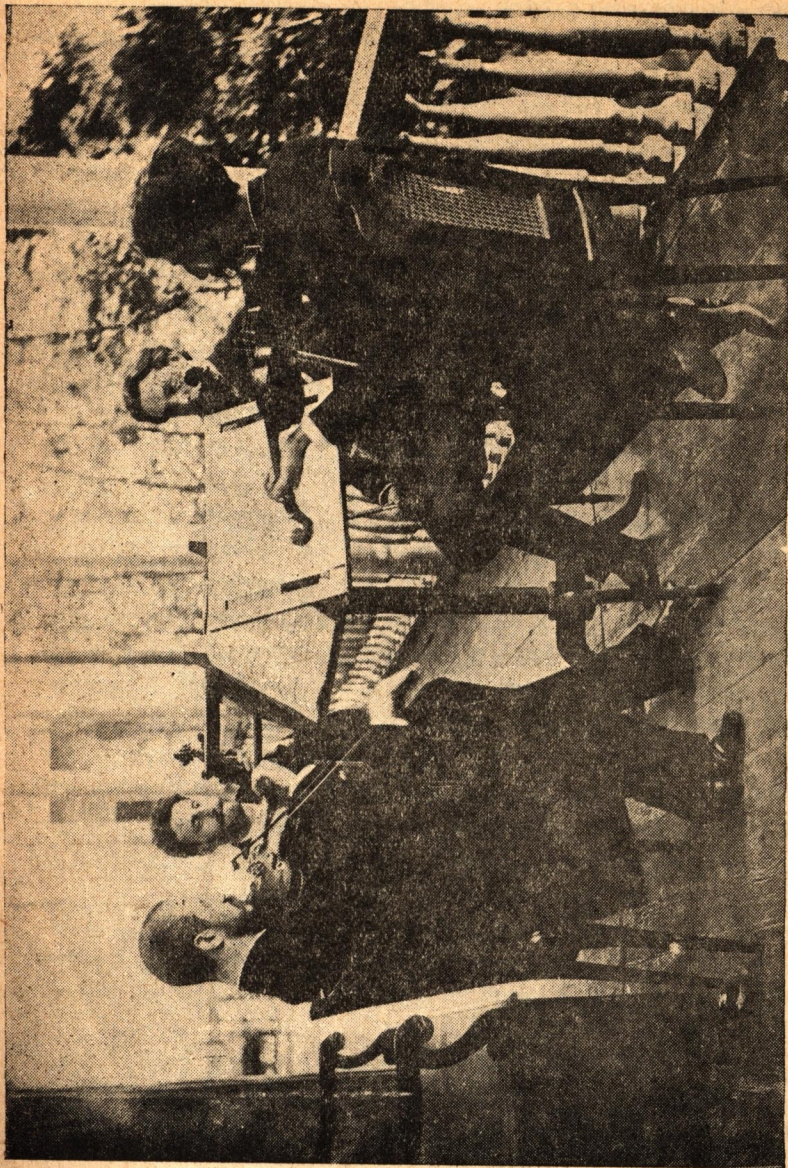
შენახულია ფოტოგრაფიული სურათი ამ სიმებიანი კვარტეტისა,

* იხ. ციტატა 1885 წ. 6 დეკემბ. წ. რილიდან გვ. 4.

** იხ. გვ. 28 ი. ზ. ანდრონიკაშვილის „მემუარებიდან“.

*** პ. გ. ბებუთოვთან ინახება წერილი კომპოზიტორის ძმის მოდესტ ჩაიკოვსკისა ლექსით, რომელშიც მოცემულია მე 6 სიმფონიის შინაარსი. წერილი დათარიღებულია 1893 წ. 18 ოქტომბ., ე. ი. დაწერილია ერთი კვირით ადრე პეტრე ილიას-ძის გარდაცვალებამდე.

ლექსის შინაარსი, რასაკვირველია, სრულებით ვერ ამოსწურავს სიმფონიის შინაარსს, თუმცა ინტერესს მოკლებული არაა, განსაკუთრებით მე-2 და 3 ნაწილის შინაარსი (იხ. მ. ჩაიკოვსკის წერილი პ. გ. ბებუთოვისადმი, გვ. 24).

სიმებიანი კვარტეტი შემდეგი შემადგენლობით: 1-ლი ვიოლინოს დამკვრ.— ჭარსკი; 2-რე ვიოლინოს დამკვრ.— ანდრონიკაშვილი; ალტი— კოლჩინი; ვიოლანჩელისტი — სარაჯიშვილი.

რომელიც უკრავდა ი. ზ. ანდრონიკაშვილის ბინაზე, სადაც ხშირად დადიოდა ჩაიკოვსკი (იხ. ფოტოგრაფ. სურათი, გვ. 25)

საქართველოს მოწინავე პრესა, რომლის სათავეში იდგა ლიტერატურულ-პოლიტიკური გაზეთი „ივერია“ და რომლის რედაქტორი იყო დიდი პოეტი, მწერალი და პუბლიცისტი ილია ჭავჭავაძე, გამოეხმაურა თბილისში ჩაიკოვსკის ყოფნას.

გაზეთი ათავსებს რამდენიმე შენიშვნას (ი. ზ. ანდრონიკაშვილის მოწმობით ი. ჭავჭავაძე პირადად იცნობდა ჩაიკოვსკის).

„ამჟამად თბილისში სტუმრად იმყოფება რუსი კომპოზიტორი პ. ი. ჩაიკოვსკი, რომელიც, როგორც ჩვენ ვადმოგვცეს, ოქტომბრის დამლევამდე დარჩება“ („ივერია“, № 195, 1890 წ. 13/IX).

„15 ოქტომბერს საზაფხულო თეატრში დაიდგა ჩაიკოვსკის ოპერა „ევგენი ონეგინი“; ჩაიკოვსკი მაშინ თბილისში ცხოვრობდა და პირადად ხელმძღვანელობდა ამ სპექტაკლს. სწორედ ეს იყო მიზეზი, რომ ოპერა კარგად ჩატარდა და ხანგრძლივი ტაში და „ვაშას“ შეახილები გამოიწვია. მეორე მოქმედების შემდეგ მაყურებლებმა ორჯერ გამოიწვიეს ოპერის პატივცემული ავტორი ჩაიკოვსკი“ („ივერია“, № 222, 1890 წ. 19/X); ხოლო 1890 წ. 25/X 226 ნომერი აღნიშნავს, რომ „განთქმული კომპოზიტორი ჩაიკოვსკი პეტერბურგს გაემგზავრა“. ჩაიკოვსკის გარსერტყა ან რუსი ჩინოვნიკობა, რომელიც სრულებით არ იყო დაინტერესებული ქართული მუსიკალური ფოლკლორით, ან მეცენატი ვაჭრები, რომლებიც ნაციონალური კულტურის განვითარებას ზიზლით უცქერდნენ და ცდილობდნენ თბილისში „ევროპეიზმი“ დაენერგათ. ყველა ისინი ატარებდნენ რეფორმის შემდეგდროინდელი ეპოქის ალექსანდრე III პოლიტიკას, როდესაც ნაციონალური კულტურით არა თუ დაინტერესებულნი იყვნენ, არამედ, პირიქით, მოწინავე ადამიანთა ნაციონალური მოძრაობის ყოველგვარ ყლორტებს სრესდნენ. საქართველოში შეუპოვრად ტარდებოდა გარუსების პოლიტიკა. ძირითადად ამ პოლიტიკის გამტარებლები ეხვეოდნენ გარს ჩაიკოვსკის საქართველოში.

არც ერთმა მუსიკოსმა, იპოლიტოვ-ივანოვმაც კი არ შეუქმნა მას საშუალება მოესმინა აღნიშნულის გუნდისათვის, რომელსაც შეეძლო ახლო გაეცნო ჩაიკოვსკისათვის ქართული ხალხური მუსიკის სიმდიდრე.*

ჩაიკოვსკის შემოქმედებითი სახე გამომუშავდა რუსული მუსიკის აყვავების ეპოქაში. ნაციონალური მუსიკის განვითარების პრობლემას იმ დროს მოწინავე მუსიკოსები სხვადასხვაგვარად სწავებდნენ. ერთის

* სიონის ტაძარში ყოფნისას ჩაიკოვსკი ისმენდა რუსულ გალობას, რადგან მაშინ, რუსი ეგზარქოსების ბატონობისას, სიონის ტაძარში რუსულ გუნდი გალობდა.

მხრივ შეიქმნა კომპოზიტორთა ჯგუფი („Могучая кучка“), რომელიც მესამოციანეთა იდეის გააღლენით რუსული მუსიკის განვითარების ძირითად ამოცანად სთვლიდა რუსული ხალხური სიმღერის სპეციფიკურ თავისებურებათა გამოვლინებას და თითქმის მთლიანად უგულვებელყოფდა დასავლეთ ევროპის მუსიკას. მეორეს მხრივ შეიქმნა მედასავლეთეების ჯგუფი ა. რუბინშტეინის მეთაურობით, რომელიც რუსი კომპოზიტორების პირველ გადაუღებელ ამოცანად სთვლიდა დასავლეთ ევროპული კულტურის შეთვისებას.

ჩაიკოვსკი არ ემხრობა არც ერთ ამ მიმდინარეობას, რომელთაგან თითოეული ვარდება თავისებურ უკიდურესობაში. თავისი შემოქმედების ბუნებით რუსულ ნაციონალურ კულტურასთან მჭიდროდ დაკავშირებული ჩაიკოვსკი იყენებდა კუჩკისტების პრინციპების დადებითს მხარეებს, მაგრამ მაინც უფრო ახლოს იდგა რუბინშტეინის ჯგუფთან. დამახასიათებელია, რომ იპოლიტოვ-ივანოვი, „მოგუჩაია კუჩკას“ ერთერთი მოწინავე წევრის რიმსკი-კორსაკოვის მოწაფე, თბილისში ჩამოსვლის მეორე წელსვე მიემგზავრება კახეთში, იწერს ქართულ ხალხურ სიმღერებს და თავის შემოქმედებაში იყენებს მათ. აქ მასში გამოჩნდა მუსიკოსი ეთნოგრაფი და „კუჩკისტების“ პრინციპების მიმდევარი. ჩაიკოვსკი კი ხალხურ შემოქმედებას სხვაგვარად ეკიდებოდა.

„რუსული სიმღერა,“ — წერს ჩაიკოვსკი თავის „ფელეტონებში და შენიშვნებში“, — „თავისი ორიგინალური წყობით, თავისი მელოდიური მონახაზების თავისებურებებით..., თავისი რიტმის თვითმყოფადობით... განათლებული და ნიჭიერი მუსიკოსისათვის წარმოადგენს უძვირფასეს, თუმცა უხეშ მასალას, რომელითაც გარკვეულ პირობებში მას შეუძლია ჩინებულად ისარგებლოს“.

„... არავის არ შეუძლია დაუსჯელად შეეხოს მკრეხელური ხელით ასეთ მხატვრულ სიწმინდეს, როგორიც არის რუსული სახალხო სიმღერა, თუ ის თავს არ გრძნობს ამისათვის სავსებით მომზადებულად და ღირსეულად.“

რუსული სიმღერისა და მასთან ახლო მდგომი უკრაინული სიმღერის სფეროში ჩაიკოვსკი სავსებით მომზადებულად და ღირსეულად სთვლიდა თავისთავს, რადგან თითონ ის წერს:

„ალეიზარდ მევარდნილ, ყრუ ადგილას, სულ აღრეული ბავშვობიდანვე განვიმსკვალე რუსული ხალხური მუსიკის დამახასიათებელი ნიშნების აუხსნელი სილამაზით, გატაცებამდის მიყვარს რუსული ელემენტის ყოველი გამოვლინება, ერთი სიტყვით, მე რუსი ვარ ამ სიტყვის სრული გაგებით“ (წერილი ფ-მეკს, 1878 წ.).

ისმება კითხვა, შეეძლო თუ არა ჩაიკოვსკის ხალხური შემოქმედებისადმი ასეთი სერიოზული და ფრთხილი დამოკიდებულების გამო ესარგებლნა ქართული ხალხური სიმღერით, რომელიც მისთვის

სრულებით ახალი, სრულებით უცნობი კულტურა იყო? რასაკვირველია არა. და ამაში ბრალი უნდა დავდოთ მის გარშემომყოფ წრეს თბილისში. თვით ჩაიკოვსკი ეძებდა შემთხვევას, რომ ახლოს გასცნობოდა ქართულ სიმღერებს. კომპოზიტორის ძმამ, ანატოლ ილიასძემ, ნადირობის დროს როგორღაც გაიგო, რომ მონადირეთა ჯგუფში იყო ზ. ჩხიკვაძე, რომელმაც კარგად იცოდა ქართული მუსიკალური ფოლკლორი. ზ. ჩხიკვაძე შეუთანხმდა ანატოლ ილიასძეს იმ დღეზე, როდესაც შეიძლებოდა პ. ი. ჩაიკოვსკის ნახვა და სიხარულით დასთანხმდა თან წაეღო მის მიერ ჩაწერილი ქართული სიმღერები. დანიშნულ დღეს ზ. ჩხიკვაძე ჩაიკოვსკისთან მივიდა რვეულით, რომელშიც ჩაწერილი იყო ქართული სიმღერები. ჩაიკოვსკიმ მოისმინა სიმღერები, გაკვირვებული დარჩა მათი სიმშვენიერთა და სიმდიდრით და სურვილი გამოსთქვა როდისმე გამოეყენებინა ისინი:

„თუ ჩემი ძმა დიდხანს დარჩება თბილისში“, — სთქვა პ. ი. ჩაიკოვსკიმ, — „და მე კვლავ მოგახერხებ აქ ჩამოსვლას, მაშინ შევეცდები მოვინახულო საქართველოს ყოველი კუთხე, რომ დავსტკბე თქვენი სიმღერების თავისებურებებით“. (ჟურნ. „თეატრი და ცხოვრება“, №№ 2, 8 და 12, 1915 წ. ზ. ჩხიკვაძე — „ჩაიკოვსკი“, მოგონებები).

ვერც ერთი და ვერც მეორე განზრახვის განხორციელება ჩაიკოვსკიმ ვერ შესძლო, რადგან ეს ჩამოსვლა საქართველოში უკანასკნელი იყო. ამის შემდეგ მან მხოლოდ სამი წელი იცოცხლა. თბილისში მეხუთე მგზავრობის ორი წლის შემდეგ ჩაიკოვსკი ჰქმნის თავის chef d'œuvre, ბალეტს „შჩელკუნჩიკს“. ამ ბალეტში ჩაიკოვსკიმ გამოიყენა ქართული ხალხური სიმღერა „ივე-ნანა“, რომელიც ძლიერ გავრცელებულია მთელს საქართველოში. ამ სიმღერს პელოდია კომპოზიტორს მისცა იპოლიტოვ-ივანოვმა, რომელმაც ის კახეთში ჩაიწერა 1883 წ. და გამოიყენა თავის სუიტაში „ივერია“. მაგრამ საინტერესოა, თუ როგორ გადატყდა ჩაიკოვსკის შემოქმედებითს ფანტაზიაში ეს ქართული სიმღერა ქართული სიმღერისათვის დამახასიათებელი თავისი ინტონაციებით, რიტმებითა და ჰარმონიებით!

ჯერ ერთი, ჩაიკოვსკი მას უწოდებს „არაბულ ციკვას“ და მას იყენებს 2 მოქმედების ერთერთ ნომერში. ჰარმონიისა და ორიგინალის შეხმატკბილებისაგან კვალიც არ დარჩენილა მათ ნაცვლად მივიღეთ მინორის ქრომატული ინტონაციები. გამოვიდა პსევდო აღმოსავლური სტილის, მიმზიდველი, მონზიბვლელი ნომერი, რაც ასე ხშირად გვხვდება XIX საუკუნის დამლევის კომპოზიტორთა შემოქმედებაში.

ამავე დროს კი იმ პერიოდში, როდესაც ჩაიკოვსკი საქართველოში იყო, ნაციონალური კულტურის აღორძინებისათვის მებრძოლი მოწინავე ადამიანები თბილისში ქართული ხალხური მუსიკის დიდ პროპაგანდას ეწეოდნენ, როგორც კონცერტებზე, ისე ადგილობრივ პრესაში.

პ. ი. ჩაიკოვსკი სადრულზე, რომელიც მის პატივსაცემად გაიმართა კოჯორში 1889 წელს.

ჩაიკოვსკის საქართველოში ყოფნის დროს თბილისში შესდგა ლ. აღნიაშვილის გუნდის რამდენიმე კონცერტი რატილიას ხელმძღვანელობით.

ერთერთ კონცერტზე შესრულებულ იქნა კლასიკური ხალხური სიმღერები: სასიყვარულო „ნეტავი გოგო მე და შენ“ და ძლიერ დრამატიული სიმღერა „მუმლი მუხასა“. ამ კონცერტებზე გამოირჩეოდა მომავალი კომპოზიტორი მ. ა. ბალანჩივაძე. (გაზ. „ივერია“ №66 1888 წ. 23/III, №74, 1888 წ. 1/IV, №87, 1889 წ. 27/IV).

მაგრამ, სამწუხაროდ, არც ერთმა თბილისელმა, რომლებიც მაშინ გარსერტყნენ ჩაიკოვსკის, არ გააცნო მას ეს მიმდინარეობა. იპოლიტოვ-ივანოვის მოწმობით, პ. ი. ჩაიკოვსკი თბილისში პირველად ჩამოსვლისას (1886 წ.) შეხვდა ხარლამპე ივანეს-ძე სავანელს, ერთერთ მოწინავე ადამიანს იმათგან, რომლებიც ფანატიკურად მუშაობდნენ ქართული მუსიკის პროპაგანდის დაწერვის დარგში*.

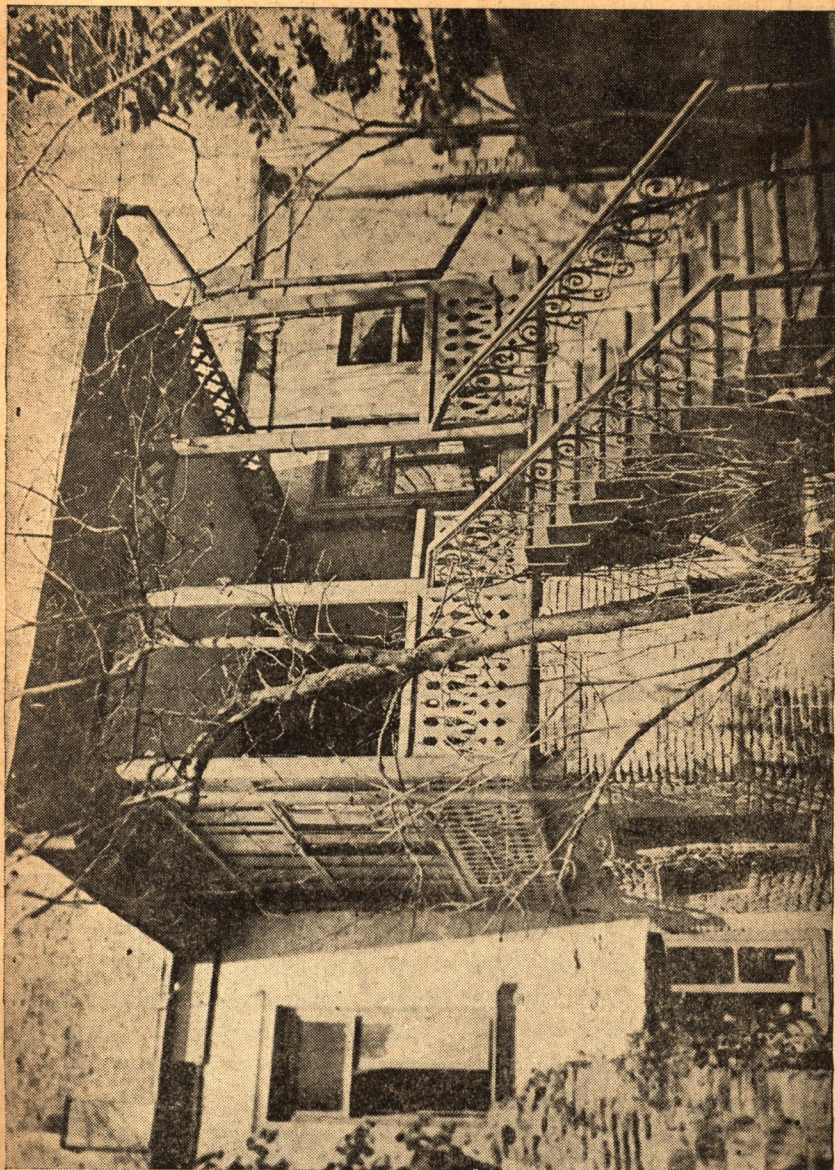
ბ. ი. სავანელი ჩაიკოვსკის იცნობდა ჯერ კიდევ პეტერბურგის კონსერვატორიაში სტუდენტობის დროს, რომელიც მათ ერთად დაამთავრეს 1865 წელს.

ბ. ი. სავანელი, როგორც რუსეთის საიმპერატორო მუსიკალური საზოგადოების (ИРМО) განყოფილების ერთერთი წევრი, უნდა შეხვედროდა ჩაიკოვსკის. მაგრამ, როგორც ჩანს, ჩაიკოვსკის მასთან ურთიერთობა ჰქონდა მხოლოდ რსმს დირექციის წევრთა წრეში, სადაც შედიოდა პიანისტი ა. მიზანდარიც, და არა სავანელის თანამებრძოლთა წრეში, რომლებიც ეწეოდნენ ქართული მუსიკის პროპაგანდას. და ეს გასაგებია: განმარტოებისა და მხოლოდ ნაცნობთა ინტიმური წრის მოყვარულ ჩაიკოვსკის საშინლად ეშინოდა ახალი ადამიანების შეხვედრისა.

დასახელებულ სავანელისა, მიზანდარისა, ზ. ჩხიკვაძისა, ანდრონიკაშვილისა, მ. ფ. ორბელიანისა, შაბუროვასი და ამირაჯიბის გარდა, ჩაიკოვსკის ქართველი საზოგადოების წარმომადგენელთა გაცნობის საშუალება ექნებოდა პოეტ ვახტანგ ორბელიანის დასაფლავებაზე 1890 წ. 2 ოქტომბერს. ეს იყო გრანდიოზული დასაფლავება, სადაც პოეტმა ა. წერეთელმა დიდი სიტყვა წარმოსთქვა.

ჩაიკოვსკი, შესაძლებელია, ამ დასაფლავებაზე ყოფილიყო თავის მეგობარ პ. ოპოჩინინთან ერთად, რომლის დედა ორბელიანის ქალი იყო. მიუხედავად იმისა, რომ ჩაიკოვსკის სურდა ყოველი ჩამოსვლა თბილისში გამოეყენებინა დასვენებისათვის, მიუხედავად იმისა, რომ მას თბილისში ძალაუნებურად უხდებოდა მაღალ წრეებში ტრიალი და ცხოვრება, პ. ი. მაინც პოულობდა დროს საქმიანი მიმოწერისა

* ბ. ი. სავანელი იყო იმ მუსიკალური კლასების ფუძემდებელი, რომლებიც 1874 წ. მთელი რიგი რეორგანიზაციების შემდეგ გადაიქცა ახლანდელ თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიად.

ყოფ. გუდლოვის ქუჩაზე (ახლა ჩაიკოვსკის ქ.) მდებარე სახლის ფლორემლი, სადაც დაიწერა ბალადა „გოგონა“.

და მუსიკის დაწერისათვის. მას გამომცემელთან და მეგობართან პ. ი. იურჰენსონთან და ღირიჟორ ნაპრაენიკთან მიწერ-მოწერა აქვს „პარ-მონიის სახელმძღვანელოს“, რომანსების გამოცემის საკითხზე, ოპერა „პიკის ქალში“ მცირე შესწორებების შეტანაზე პეტერბურგში მისი დასწავლისას, ყოფ. საიმპერატორო თეატრს ურჩევს მომღერლებს, რომლებსაც თბილისში მოუსმინა.

ხელოსანივით ყოველდღიური მუშაობის ჩვევა და შემოქმედების ძვალ-რბილში გამჯდარი მოთხოვნილება ჩაიკოვსკის თბილისშიც შე-რჩა.* ამ ქალაქში 1887 წ. მან რამდენიმე ნაწარმოები დასწერა.

ბორჯომში ყოფნისას პ. ი. ჩაიკოვსკიმ დაიწყო „მოცარტიანას“ წე-რა, რაც იმავე წელს დაამთავრა ახენში, სადაც თბილისიდან გაემ-გზავრა მომავლად მეგობარ კონდრატიევთან. ამავე ზაფხულს ჩაიკო-ვსკიმ დაიწყო „მოგონებანი ფლორენციაზე“, დამაკავშირებელ ინსტ-რუმენტების (2 ვიოლინი, 2 ალტი და 2 ვიოლონჩელი) სექსტეტი ოთხ ნაწილად. ამ ნაწარმოების პირველი ჩანასახი გაჩნდა ბორჯომში 1887 წლის ზაფხულს (რადგან 16 ივნისის დღიურში აღნიშნულია: „ცოტა დავწერე სექსტეტის დასაწყისი“).

ანდანტეს პირველი თემა მოხაზული იყო ფლორენციაში 1890 წ. ზამთარში. აქედან წარმოსდგა სექსტეტის სახელწოდებაც (ჩაიკოვს-კის ცხოვრება, ტ. 3, გვ. 559). 1889 წელს, თბილისში თავისი უკა-ნასკნელის წინა ჩამოსვლისას, ჩაიკოვსკი მუშაობდა ბალეტზე „მძინა-რე მზეთუნახავი“.

უკანასკნელი ჩამოსვლისას, ფონ-მეკის უკანასკნელი წერილის გამო მძიძე განცდებით აღსავე, ჩაიკოვსკი პუშკინის ბალადაზე (მიცკევიჩის მიხედვით) ჰქმნის დრამატიულ პროგრამულ მუსიკას „ვოევოდა“. სიმ-ფონიური ბალადა „ვოევოდა“ დაწერილია 1890 წ. სექტემბერს, როცა ჩაიკოვსკი ცხოვრობდა თავისი ძმის ანატოლ ილიას-ძის სახლის ფლიგელში, ყოფ. გუდოვიჩის ქ. №15-ში**.

ბალადა დაწყებულია შუა სექტემბერში და დამთავრებულია შავ ესკივებში.

1891 წ. 3 ივნისის წერილში ჩაიკოვსკი სწერს იპოლიტოვ-ივანოვს: „განზრახული მაქვს ორკესტრისათვის გადავიღო ფანტაზია „ვოე-ვოდა“, რომელიც შემოდგომაზე დავწერე თბილისში“.

ბალადის პირველი შესრულების შემდეგ თავისი ქმნილებით უკმა-ყოფილო ჩაიკოვსკი სპობს პარტიტურას. მაგრამ ჩაიკოვსკის გარდა-

* პოეტ დიდ მთავარ კ. კ. რომანოვისადმი წერილში 1890 წ. 1815 ჩაიკოვსკი სწერს: „დარწმუნებული ვარ, რომ მუსიკოსი, თუ იას სუ-ს გაიზარდოს იმ დონე-მდე, რომლის იმედიც აქვს თავისი ნოქის მიხედვით, უნდა აღიზარდოს როგორც ხელოსანი“ (ჩაიკოვსკის ცხოვრება, ტ. 3, გვ. 369).

** ახლა ამ სახლზე მიკრულია მემორიალური დაფა, ქუჩას კი დარქმეული აქვს ჩაიკოვსკის სახელი. 1886 წ. ჩაიკოვსკი ცხოვრობდა ყოფ. მიხეილის პროსპექტზე სლოვცევის სახლში.

ცვალების შემდეგ შენახული საორკესტრო პარტიების მიხედვით პარტიურა აღდგენილ იქნა. სრულიად მართებულად შენიშნავს ა. ბუდიაკოვსკი, რომ ჩაიკოვსკი ამ შემთხვევაში მეტად მკაცრად მოექცა თავის ნაწარმოებს.*

უკანასკნელად 1890 წ. ჩაიკოვსკი თბილისის ჩამოვიდა ოპერა „პიკის ქალის“ შექმნისა და ამ ოპერის კლავირაუსტუგზე და ინსტრუმენტირებაზე დაძაბული მუშაობის შემდეგ.

ამჯერად თბილისში ჩამოსვლის ინიციატივა ეკუთვნის თვით ჩაიკოვსკის.

1890 წ. ივლისის წერილში ჩაიკოვსკი სწერს თბილისში მყოფ იპოლიტოვ-ივანოვს: „შესაძლებლად ხომ არ ჩასთვლიდი, მიგეწვიე მე ერთი ან ორი კონცერტის ღირიყორად? რა მოხარული ვიქნებოდი თბილისში ჩამოსვლისა!“

ჩამოსვლა განხორციელდა და 1890 წ. 14/IX წერილი უკვე თბილისიდან არის გაგზავნილი.

ამჯერად ჩაიკოვსკის თბილისში ყოფნა დაკავშირებულია უძლიერეს სულიერ განცდებთან. როგორც ცნობილია, ამ სულიერმა დრამამ წარუშლელი კვალი დასტოვა მასში და სიცოცხლის უკანასკნელ წუთამდე განუკურნებელ ჭრილობად დარჩა.**

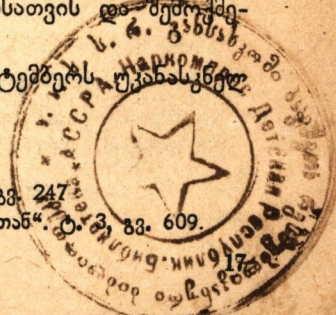
20 სექტემბერს ჩაიკოვსკი უკანასკნელ წერილს ღებულობს ნადეჟდა ფილარეტის ასულ ფონ-მეკისაგან, თავისი მეგობრისა და მფარველისაგან, რომელიც სულიერად და მატერიალურად ეხმარებოდა ჩაიკოვსკის მრავალი წლის განმავლობაში. ეს ყოველმხრივ განვითარებული, ბუნებით ნათელი ანალიტური გონებით, ცოლის, დედისა და მეგობრის კეთილი გულით დაჯილდოებული, ფაქიზი მხატვრული ალლოს მქონე ქალი, რომელიც მრავალი წლის მანძილზე არასოდეს არ შეხვედრია ჩაიკოვსკის, არათუ მატერიალურად ეხმარებოდა მას, არამედ ყოველმხრივ ამხნევებდა ნიქისადმი მის რწმენას, ეწოდა მისი მუსიკის პროპაგანდას რუსეთსა და დასავლეთ ევროპაში. და აი ეს უანგარო მეგობარი, რომელმაც რამდენიმე დღის წინათ ჩაიკოვსკის მოსწერა სიყვარულითა და მისი ნიჭის თაყვანისცემით აღსავსე ჩვეულებრივი წერილი, ანაზღად, ყოველგვარი განმარტების გარეშე სწყვეტს ყოველწლიური სუბსიდიის გამოგზავნას, და, რაც მთავარია, აღარ ჰგზავნის წერილებს, რომლებიც დასაყრდენი იყო თავის თავში მუდმივად დაეკეცებული ჩაიკოვსკისათვის და შემოქმედებითი მუშაობის სტიმულს აძლევდა მას.

თბილისიდან კი ჩაიკოვსკი 1890 წ. 22 სექტემბერს უკანასკნელ წერილს უგზავნის ფონ-მეკს მოსკოვში.

* ა. ბუდიაკოვსკი. „ჩაიკოვსკი. სიმფონიური მუსიკა“, გვ. 247.

** ამაზე დაწვრილებით იხ. „მიწერა-მოწერა ფონ-მეკთან“, გვ. 609.

2. შ. ასლანიშვილი. პ. ი. ჩაიკოვსკი საქართველოში.

[Man. 52273]

22 Сент. 901.

Мадриет

Милнѣ, дѣтѣмъ твоимъ!
Усленде, соудясае Вама
Асѣно иѣ поуреннае маеа
Вамаеа, иаѣто маеа ма
меня но не ꙗ седе а ꙗ Ваеа
Аи сеаеа не иаѣа аѣа
Конеко а де сеаеа, сеаеа
сеаеа, ма маеа ꙗѣа
= маеа сеаеа маеа маеа
маеа маеа не маеа
ма маеа маеа маеа
маеа маеа маеа маеа
маеа маеа маеа маеа
маеа маеа маеа маеа

პ. ი. ჩაიკოვსკის უკანასკნელი წერილი ნ. ფ. ფონ-მეცისადმი.

ამ წერილის შემდეგ ჩაიკოვსკი თბილისში კიდევ მთელი ერთი თვე დარჩა (ის გაემგზავრა 22 ოქტომბერს), დარწმუნებული, რომ პასუხს მიიღებდა. მაგრამ პასუხი არ მოვიდა.

ამ სიჩუმემ, მიწერ-მოწერის და, მაშასადამე, სულიერი ურთიერთობის მოულოდნელმა, გაუგებარმა შეწყვეტამ ღრმად დაამწუხრა ჩაიკოვსკი.

შეიძლება გვეფიქრა, რომ ჩაიკოვსკის თბილისთან უაღრესად მძიმე მოგონებანი აკავშირებდა, მაგრამ, როგორც ქვემოთ დავინახავთ, თბილისმა მის ცხოვრებაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა მისი როგორც მუსიკოსის აღიარების აზრით.

ჩაიკოვსკი რომ თფილისში ჩამოვიდა, ის უკვე იყო ავტორი იმ ოქს-ებისა, რომლებმაც შემდეგში მას მსოფლიო კომპოზიტორის სახელი მოუხვეჭეს.

ჯერ კიდევ პირველი ჩამოსვლისას 1886 წელს მას ყველა თავისი მნიშვნელოვანი დიდი ნაწარმოები დაწერილი ჰქონდა. მას უკვე დაწერილი ჰქონდა 4 სიმფონია, 2 საფორტეპიანო კონცერტი (b—moll და G-dur), „როკოკოს“ თემის ვარიაციები, სავიოლინო კონცერტი, ბალეტი „გედის ტბა“, სიმფონიური პოემები „ფრანჩესკა და რიმინი“ და „რომეო და ჯულიეტა“, 3 სიმებიანი კვარტეტი, მრავალი რომანსი, 4 ოპერა (უკანასკნელი ჩამოსვლისას კი „პიკის ქალიც“) და სხვ. თითქოსდა, ჩაიკოვსკი საყოველთაოდ აღიარებული კომპოზიტორი უნდა ყოფილიყო. მაგრამ თბილისი, როგორც ამას მოდესტ ჩაიკოვსკიც აღნიშნავს (პ. ი. ჩაიკოვსკის ცხოვრება, ტ. 3, გვ. 408), „იყო რუსეთის პირველი ქალაქი, სადაც პ. ი. ჩაიკოვსკის ზემიითა და გულწრფელი ენთუზიამით შეხვდნენო.“

ჩაიკოვსკის ცხოვრებაში თბილისი იყო ერთერთი ქალაქი იმ ოთხი ქალაქიდან, სადაც მას მისი გენიის შესაფერისი ზემი გაუმართეს სიყვარულითა და გულწრფელი პატივისცემით აღსავსე პირობებში: 1886 და 1890 წლებში თბილისში, 1888 წელს პრალაში, 1891-ნიუ-იორკში და, ბოლოს, 1893 წელს, ჩაიკოვსკის გარდაცვალების წელს, კემბრიჯის უნივერსიტეტმა ჩაიკოვსკი აირჩია honoris causa-ის* დოქტორად.

თბილისში ჩაიკოვსკისათვის გამართული ორი საზეიმო შეხვედრის საინტერესო აღწერას იძლევიან თანამედროვეები.**

ამ საპატიო შეხვედრებიდან პირველი მოეწყო თბილისში 1886 წ., როდესაც ჩაიკოვსკი ჯერ კიდევ არ იყო საყოველთაოდ აღიარებული კომპოზიტორი, მეორე — 1890 წელს.

„შაბათს, 19 აპრილს, თბილისის თეატრში შესდგა საიმპერატორო მუსიკალური საზოგადოების თბილისის განყოფილების საგანგებო კონცერტი, რომელიც გაიმართა თბილისის ძვირცასი სტუმრის, თანამედროვე უნიჭიერესი რუსი კომპოზიტორის პეტრე ილიას-ძე ჩაიკოვსკის პატივსაცემად. ამ კონცერტზე, როგორც უკვე გამოცხა-

* უნდა მოვიხსენიოთ საზეიმო შეხვედრა, რომელიც ჩაიკოვსკის მოუწყეს 1893 წელს 1—1 კ. ოდესაში და იმავე წლის 11—3-ხარკოვში. მაგრამ იმ დროს ჩაიკოვსკი უკვე მსოფლიოში ცნობილი კომპოზიტორი იყო.

** 1) გაზ. „კავკაზ“, 1886 წ. № 104, 2) იპოლიტოვ-ივანოვის „მოგონებანი“ 3) ი. ზ. ანდრონიკაშვილის „მემუარებიდან“.

დებულის იყო, შესრულებულ იქნა მხოლოდ და მხოლოდ ზემის მიზეზის ნაწარმოებში. რადგან კონცერტის დაწყება გამოცხადებულ-იყო საღამოს 8 საათისათვის, დანიშნულ დროზე თეატრი უკვე აივსო ხალხით, და თითოეული მოუთმენლად ელოდა ენახა თბილისის საყვარელი ოპერების—„ვეგენი ონეგინისა“ და „მაზპას“ ავტორი.

პეტრე ილიას-ძისათვის განკუთვნილი იყო დირექტორის ლოჟა, რომელიც ამ შემთხვევისათვის მორთული იყო დაფნის გირლიანდებით და დამშვენებული იყო ღირით და ძვირფასი სტუმრის ვენზელით. თვით თეატრი მთლიანად სავსე იყო და განსაკუთრებით საზეიმო და მოხდენილი შესახედაობა ჰქონდა. ფარდის ახდისას ლოჟაში გამოჩნდა პეტრე ილიას-ძე. მის გამოჩენას შეხედნენ ერთსულოვანი და ხმამაღალი ტაშით, რაც დიდხანს არ დამცხარალა.

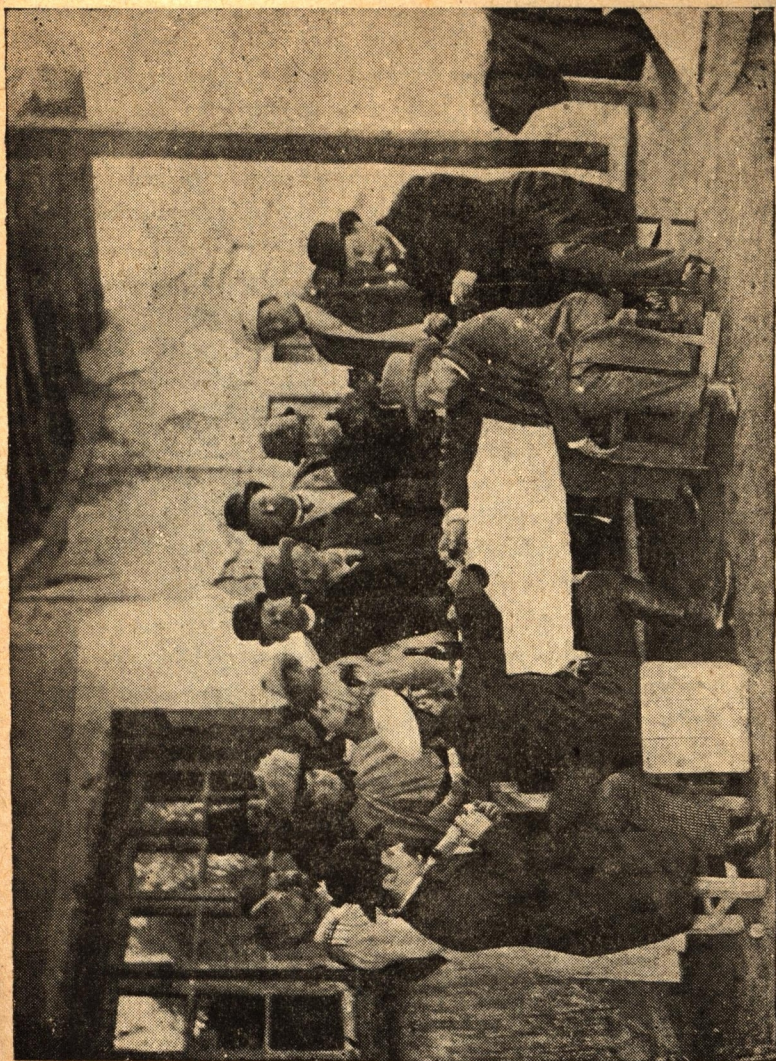
თვით სცენა ფარდის ახდისას წარმოადგენდა ლამაზ სურათს, ის სავსე იყო თბილისის არტისტობის წარმომადგენლებით. შესწყდა თუ არა ხალხის მხურვალე ტაში, რომლითაც შეხედნენ პეტრე ილიას-ძეს, მის ლოჟასთან მივიდნენ: მუსიკალური საზოგადოების განყოფილების დირექცია და თბილისის თეატრის არტისტთა, გუნდისა და ორკესტრის დეპუტაცია. მუსიკალური საზოგადოების ერთერთი დირექტორი ალიხანოვი მივიდა პეტრე ილიას-ძესთან და სიტყვა წარმოსთქვა...

„მოკლე, მაგრამ გრძნობიერმა სიტყვამ, რომელიც დამსწრეებმა ფეხზე დგომით მოისმინეს, ძლიერი შთაბეჭდილება მოახდინა ყველაზე და ტაშის გრიალი გამოიწვია. ამ დროს მუსიკალური საზოგადოების განყოფილების დირექტორმა მ. მ. იპოლიტოვიანოვმა პეტრე-ილიას-ძეს მიართვა დაფნის გვირგვინისებურ ვერცხლის ჩარჩოში ჩასმული მისივე პორტრეტი, რომელსაც მეორე მხარეს წარწერილი ჰქონდა იმ არტისტთა სახელები, რომლებიც მონაწილეობდნენ როგორც საზეიმო ოვაციაში, ისე კონცერტში და თვით კონცერტის პროგრამაში.

ორკესტრი და გუნდი კი ამ დროს ასრულებდნენ სადღეგრძელოს ოპერა „მაზპადან“, გადაკეთებული ტექსტით, რომელიც შესაფერისი იყო ამ შემთხვევისათვის და რომელიც რამდენიმეჯერ იქნა განმეორებული დამსწრეთა მოთხოვნით.

ამ გულთაღმა, განუმეორებელმა ოვაციამ ღრმად ააღელვა პეტრე ილიას-ძე, და ის გულწრფელი გრძნობით აღსავსე კმაყოფილებითა და მადლობით, უკრავდა თავს ლოჟიდან და მადლობას უხდოდა მის ახლო მდგომთ. არტისტებმა მას მიართვეს მრავალი დაფნის გვირგვინი, რომელთა ლენტებზე აღნიშნული იყო, თუ მუსიკალური ხელოვნების რომელი დარგის წარმომადგენლებიდან იყო მიძღვნილი.

შემდეგ დაიწყო კონცერტი, რომელშიაც მონაწილეობა მიიღეს ვ. მ. ზარუნაიამ, პ. ა. ლოდინი, გ. ო. კორგანოვმა, კ. კ. გორს-

ჩაიკოვსკი თავის მეგობრებს შორის, რომლებმაც ის გააცილეს 1886 წ. 29/4. სურათი გადაღებულია „თეთრი დუქნის“ ფარადულში საქართველოს სამხედრო გზაზე, თბილისის სასოფლო გზასთან,

კიმ, ოპერის გუნდმა და ორკესტრმა მ. მ. იპოლიტოვ-ივანოვის ხელმძღვანელობით. ხალხმა მრავალჯერ გამოიწვია შემსრულებელი და ავტორი. კონცერტი დამთავრდა დაახლოებით შუალამისას და ყოველ დამსწრეს დაუტოვა რუსული სიმფონიის შემქმნელის მხატვრული შუსიკითა და მისთვის გამართული გულითადი ოვაციით გამოწვეული სასიხარულო შთაბეჭდილება.“

მეორე საპატივცემლო შეხვედრა პეტრე ილიას-ძეს გაუმართეს 1890 წელს 20/10. ეს საპატივცემლო შეხვედრა აღწერილია ჩაიკოვსკის ბიოგრაფიაში (ჩაიკოვსკის ცხოვრება, ტ. 3, გვ. 407).

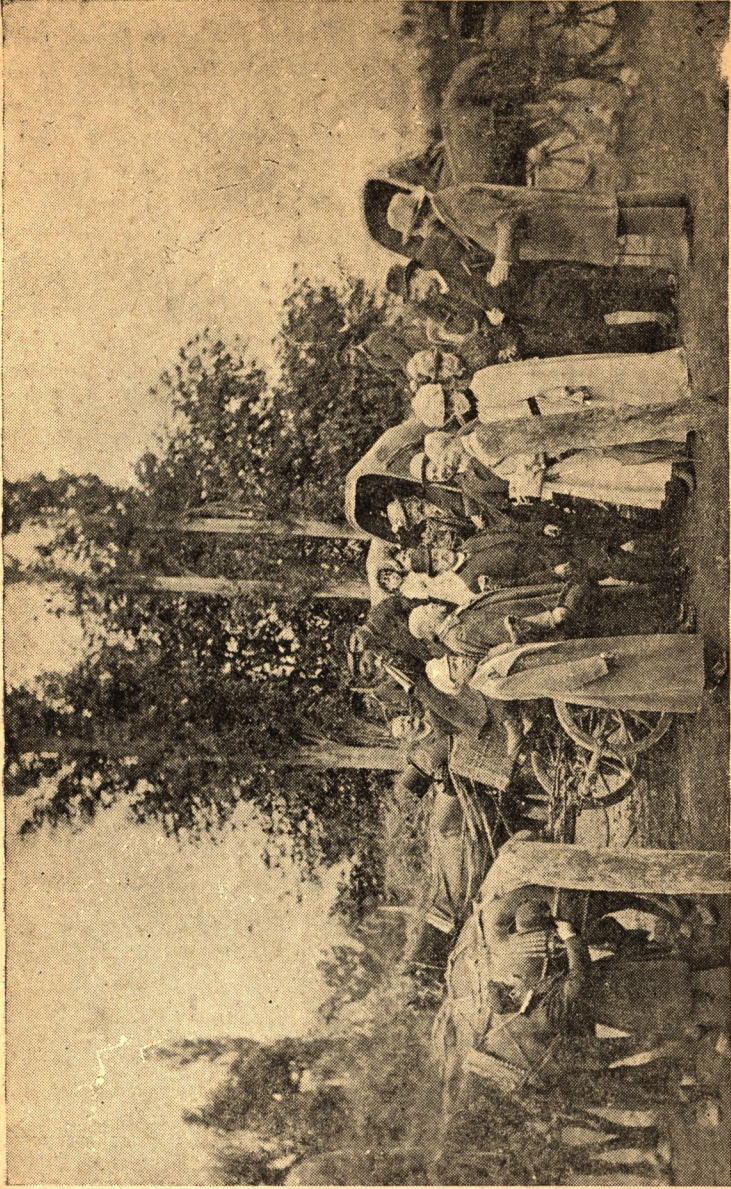
„20 ოქტომბერს პეტრე ილიას-ძე დირიჟორობდა რუსეთის მუსიკ. საზოგადოების თბილისის განყოფილების კონცერტს, სადაც შესრულებულ იქნა: 1. სუიტა № 1; 2) ფორტეპიანოს სონატის პირველი ნაწილი, ი. მ. მატკოვსკის შესრულებით; 3) ლენსკის არია „ევგენი ონეგინიდან“, გ. კოშიცის შესრულებით; 4) სერენადა სიმებიან ინსტრუმენტებისათვის; 5) პაბსტის პარაფრაზები ოპერა „ევგენი ონეგინიდან“; და რომანსი ფორტეპიანოსათვის, მატკოვსკის შესრულებით; 6) რომანსები სიმღერებისათვის, გ. სოკოლოვის შესრულებით და 7) უვერტიურა „1812“. მთელ საღამოზე დაუსრულებელი ოვაციები გაისმოდა ავტორ დირიჟორის საპატივცემლოდ. მას მიუძღვნეს გვირგვინები და დირიჟორის ჯოხი, ხოლო კონცერტის დამთავრების შემდეგ, გაზეთების ანგარიშის მიხედვით, „პირდაპირ ყვავილებით ააგეს“.

გარდა ამისა მას მიართვეს თბილისის მუსიკალური წრის საპატიო წევრობის დიპლომი და, სხვათა შორის, მაშინ თბილისში საგასტროლოდ ჩამოსული ფრანგული ოპერის პერსონალის გვირგვინი; გასტროლიორებს მეთაურობდა პარიზის დიდი ოპერის უაღრესად სახელგანთქმული ბარიტონი ლასალი.

კონცერტის შემდეგ „თბილისის არტისტულ საზოგადოებაში“ გაიმართა საზეიმო ვახშამი, რომელზედაც უამრავი სიტყვა და სადღეგრძელო წარმოითქვა: მათგან ყველაზე მეტი წარმატება ჰქონდა პ. ოპოჩინინის მიერ შეთხზულ ლექსს. ეს ლექსი პირველად გამოქვეყნდა თბილისში.

22-ს პეტრე ილიას-ძემ დასტოვა თბილისი. ნათესაეების, მეგობრებისა და პატივისმცემლების დიდმა ჯგუფმა ის მცხეთამდე მიაცილა. ჩაიკოვსკი, რომელსაც მიაცილებდა მისდამი აღფრთოვანებითა და გულთბილად განწყობილი საზოგადოება, საუკეთესო შთაბეჭდილებებით მიემგზავრებოდა. ხოლო მუსიკალური თბილისის ისტორიაში პეტრე ილიას-ძის ჩამოსვლამ მნიშვნელოვანი, დაუფიქვარი კვალი დასტოვა.

ჩაიკოვსკი მეტად აღარ დაბრუნებულა საქართველოში, რომელიც მას სიკვდილამდის იზიდავდა.

პ. ი. ჩაიკოვსკი და მისი მეგობარები, რომლებიც აცილებდნენ მას 1886 წ. საქ. სამხედრო გზაზე.

„იტალიამ უკანასკნელი მგზავრობის შემდეგ დაჰკარგა თავისი მომ-
ხიბვლელიობა... დარჩა მხოლოდ თბილისი, რომელიც კვლავ იზიდავდა
მას“, — წერს მოდესტ ჩაიკოვსკი.

გენიალური კომპოზიტორის დაბადების ასი წლის თავზე, ოქტომბ-
რის სოციალისტური რევოლუციის მიერ განთავისუფლებული ქართ-
ველი ხალხი თავისუფალ რუს ხალხთან ერთად ეუფლება ჩაიკოვსკის
დიდ შემოქმედებას.

ნ ა ვ შ ვ ე ტ ი

მ. ი. ჩაიკოვსკის

წიგნიდან კ. ბ. ბაბუთოვიძისაჲნი

18 ოქტ. 1893 წ.

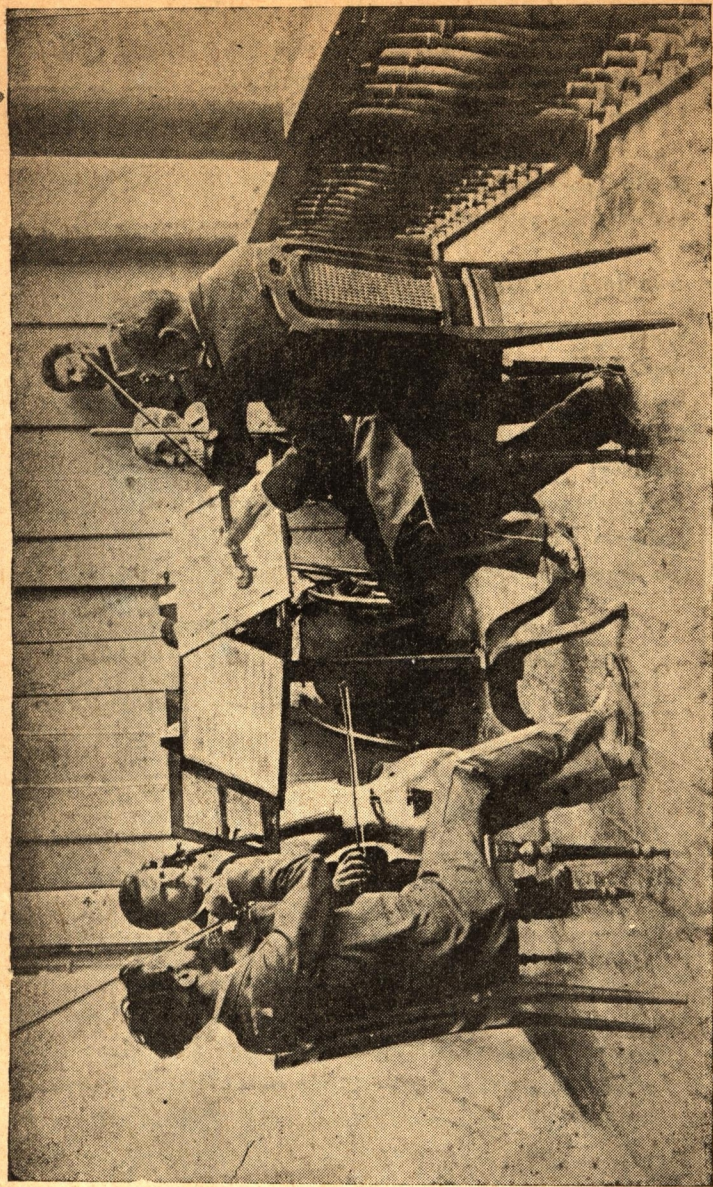
„როცა პეტერბურგს მიემგზავრებოდა, პეტრე ილიას-ძე იმდენად
გართული იყო თავისი სიმფონიით, რომ არ შეეძლო პირადად შეე-
სრულებინა თქვენი თხოვნა და თქვენთვის მოეწოდებინა ცნობები იმ
იღებზე, რომლებიც პათეტიური სიმფონიის შექმნისას კანვად გა-
მოიყენა, და ამის შესრულება მე მთხოვა... მასში, როგორც იცით,
ოთხი ნაწილია:

1. Adagio allegro troppo.

სცენიდან ისმოდა სიმღერა გრძნეული,
ხან სევდის მომგვრელი, ხან — სიხარულისა,
ეს იყო წამების არიად ქვეული
ოხვრა და ვაება მგზნებარე სულისა...
იგი სწუხს, ფართხალებს ტბორში დაბოროილი,
იძახის, იხრჩობა ღრმა სიმწუხარეში,
ჰსურს ძალით ასწყვიტოს ამ ქვეყნის ბორკილი,
გაფრინდეს, გაქანდეს ოცნების მხარეში!

2. Allegro con gratia.

ასეა, როდესაც გედი დაკოდილი
ცაში მონავარდე ტოლებს ჩამორჩება,
აღონებს, ატირებს ამაო ლოდინი,
ის მარტოდ მარტოა, ის აღარ მორჩება...
მის იპყრობს სიშორე ნაპირებ-კლდოვანი,
სავანე ქარის და ღრუბელთა კრებულის, —
ზღვა ვრცელი და ლურჯი, ზღვა ზურმუხტოვანი,
შფოთვარე ტალღებით გულ-აძგერებული!

სიმეზიანი კვარტეტი უმაღლესობით: 1-ლი ვიოლინო — ი. ხ. ანდრინიკაშვილი; 2-რე ვიოლინო — ა. ი. ჩაიკოვსკი
(კომპოზიტორის ძმა), ლატი — კირილიშვილი, ვიოლონჩელი — სმირნოვი.

3. Allegro molto vivace.

ხმები კი, სიცოცხლის ეშხითვე გრძნეული,
მიჰქრიან უსაზღვროდ, მიჰქრიან თარეშით,
სულიც განიკურნა დარდებით სხეული,
მიილტვის ქარის და ვნებათა არეში...
ჰა, უფრო აქლერდნენ მქუხარე ჩანგები,
რა დიდი ზეიმი, რა სიხარულია?
სიამედ გადიქცნენ მწუხარე ჰანგები,
და ისევ სიცოცხლე და სიყვარულია!

4. Finale adagio lamentoso.

უეცრად ჩაჰქრება სიმღერა მქუხარე
ძიების წყურვილით აღზნებულ სულისა,
ზეიმის ჰანგს შესცვლის აკორდი მწუხარე,
სიმებს აღმოხდებათ ხმა აღსასრულისა...
და ისევ ქვითინის და გლოვის მარშია,
ბორგავს განწირული სიცოცხლე ბედისა,
თანდათან ეშვება სიკვდილის არშია
და წყდება სიმღერა მომაკვდავ გედისა!

თარგმანი რუსულიდან შესრულებულია
ორდენოსანი პოეტის ალიო მაშაშვილის მიერ.

ინჟ. ი. ზ. ანდრონიკაშვილის მემუარებიდან

3. ი. ჩაიკოვსკი თბილისში

წარსული საუკუნის ოთხმოციან წლებში მე ვმასახურობდი თბილისის საგუბერნიო სამმართველოს სამშენებლო განყოფილებაში, რომელიც გუბერნატორს ემორჩილებოდა. ვიცეგუბერნატორად იყო ანატოლ ილიას-ძე ჩაიკოვსკი, პეტრე ილიას-ძის ძმა.

ანატოლ ილიას-ძე ცხოვრობდა სოლოვცევის სახლში, მიხეილის ქუჩაზე; სახლს ჰქონდა ბაღი, რომელიც მტკვრის ნაპირს აღწევდა. სწორედ მასთან ჩამოვიდა 1886 წელს პეტრე ილიას-ძე. ის ამბობდა, რომ ბაღში სეირნობისას და გაზაფხულის თბილი ჰაერით დატკობისას მთლიანად შემიპყრო შთაგონებამ და კმაყოფილებით ვწერდი ნაწარმოებებსო.

ანატოლი ილიას-ძე ვიოლინოზე უკრავდა (საკმაოდ სუსტად), დამიხლოვდა მე და ხშირად დადიოდა ჩემსას. ჩვენ კვარტეტს ვუკრავდით საკმაოდ ხშირად. კვარტეტი შემდეგი პირებისაგან შესდგებოდა: 1-ლი ვიოლინო — მე, 2-რე ვიოლინო — ანატოლ ილიას-ძე, ალტი — კირილიუკი და ვიოლონჩელი — სმირნოვი.

ანატოლი ილიას-ძემ ჩემთან მოიყვანა თავისი ძმა პეტრე. ამას შემდეგ პ. ი. ხშირად მნახულობდა და ყოველთვის ესწრებოდა ყველა მუსიკალურ საღამოს, რომელთაც მე ყოველ კვირაში ვმართავდი შაბათობით. რუსეთის მუსიკალური საზოგადოების თბილისის განყოფილების დირექტორად ყოფნის დროს გადავსწყვიტე აღმენიშნა პეტრე ილიას-ძის თბილისში ჩამოსვლა. ამ მიზნით სახელმწიფო თეატრში დავნიშნე კონცერტი, რომელზედაც ოფიციალურად მოვიწვიე პეტრე ილიას-ძე. მე შევეცადე ლიტერის ლოჟა დეკორატიულად მომერთო და კონცერტის პროგრამა შევადგინე მხოლოდ და მხოლოდ მის ნაწარმოებთაგან. პროგრამის ნომრების რიცხვში, სხვათა შორის, შედიოდა სიმებიანი სერენადა სუიტა. პეტრე ილიას-ძემ განაცხადა, რომ ის პირველად ისმენდა სიმებიანი სერენადის შესრულებას. კონცერტზე დარბაზი ხალხით აივსო და პეტრე ილიას-ძეს ლოჟაში შესვლისას ფეხზე მდგომმა მან ოვაცია გაუმართა სტუმარს.

17 ა. ი. ჩაიკვსკი თამაშევის ყოფ. წისქვილში ორთაბაღალაში (თბილისის ერთერთი გარეუბანი) 1886 წ.

ორკესტრმა შეასრულა „დიდება“ ოპერა „მაზეპადან“. ასეთი მიღებით გულაჩუყებული პეტრე ილიას-ძე თვალცრემლიანი მდაბლად უკრავდა თავს დამსწრეთ.

საკვირველია, როგორ იყო შერწყმული ამ ადამიანში გენიოსობასთან დაუჯერებელი, უმნიშვნელო თავმდაბლობა. მავალითად, შეგვიძლია მოვიყვანოთ შემდეგი ფაქტი. ერთ საღამოს თეატრში გადიოდა ოპერა „ტრავიატა“ (ვერდისა). ანტრაქტის დროს ჩემს ლოჯასთან ჩვეულებრივ შეიკრიბნენ პეტრე ილიას ძე და დამსწრე მუსიკოსები. მათ შორის იყო პიანისტი და კომპოზიტორი გენ. კორგანოვი, რომელიც ახალი ჩამოსული იყო ლაიპციგიდან. მაშინ გატაცებული იყვნენ ვაგნერით და საერთოდ ახალი მუსიკით. ირონიულად მოლიმარი კორგანოვი მივიდა პეტრე ილიას-ძესთან და უთხრა: „ხომ სასიამოვნოა ასეთი მუსიკის მოსმენა?“ პეტრე ილიას-ძემ მას წელზე მოხვია ხელი და უპასუხა: „ყოველ შემთხვევაში მე დათქვენ ასეთს ოპერას ვერ დავწერთ,“—და ეს მან ლამაზი სიტყვისათვის როდი სთქვა.

პეტრე ილიას-ძე სისტემატიურად ესწრებოდა კვარტეტის საღამოებს, რომელთაც ყოველ კვირაში ვმართავდი მე შაბათობით.

როგორღაც მოხდა, რომ ერთ საღამოს არ გამოცხადდა სარაჯიშვილი. პეტრე ილიას-ძე საშინლად გაჯავრდა და განაცხადა, რომ ასე არ ვარგა, მაგრამ დროის ტყვილა დაკარგვაც არ შეიძლებაო. მან წინადადება შემოიტანა მაინც შეგვესრულებინა ბეთჰოვენის კვარტეტი და ვიოლონჩელის პარტია შეასრულა როიალზე. მეორეჯერ არ გამოცხადდა ალტისტი კოლჩინი. გორსკიმ, რომ პეტრე ილიას-ძე არ გაელიზიანებინათ, წინადადება შემოიტანა შეგვესრულებინა ბეთჰოვენის სიმებიანი ტრიო, თანაც ის დაუკრავდა ალტზე. მე კატეგორიულად უარი განვაცხადე და ვთქვი, à livre ouvert-ის შესრულებას და ისიც ასეთ მსმენელთან, როგორიც ჩაიკოვსკია, ვერ გავბედავ მეთქი. პეტრე ილიას-ძემ ჩემი სიტყვები შორიდან გაიგონა, მოვიდა ჩემთან და მითხრა: „როგორ არ გრცხვენიათ! უკეთესია მსმენელი გყავდეთ მუსიკოსი, ვინემ უვიცი; გთხოვთ დაუყოვნებლივ დაუკრათ“. ჩვენ ყველა ტრიო დავუკარით, ერთი კი პეტრე ილიას-ძემ კიდევ გაგვამეორებინა.

თუ რა თავმდაბალი და უბრალო იყო ეს კაცი ადამიანებთან, მოწმობს თვით მის მიერ მოთხრობილი ფაქტი: „მე ყოველწლიურად დავდივარ საზღვარგარეთ და უმთავრესად გერმანიის აგარაკებზე. ერთხელ წავედი ერთერთ აგარაკზე, მოვეწყვე სასტუმროში, საღამოს კი ბალში გავიდი და მაგიდას მივუჯექი, რომ შევახშმა. ამ დროს ორკესტრმა დაუკრა ერთერთი ჩემი ნაწარმოები; ჩემთან მოვიდა იქ მყოფი ერთი ჩემი ნაცნობი კომპოზიტორი და მითხრა: „რა ბედნიერი ვართ, რომ ჩვენთან სტუმრად არის ჩვენი სიამაყე“, და მთხო-

ი. ჩაივცის გამოთხევა ი. ხ. ანდრონიკაშვილითან 1886 წ. საქართველოს სამხედრო გზაზე.

ვა მეორე დღეს სადილად მივსულიყავ მასთან. მე დავთანხმდი, მაგრამ სადილზე ნახევარი საათით დავიგვიანე. მასპინძლებს უკვე ესადილათ. მე მომიხდა ნაჩქარევად მეჭამა ცივი სადილი, რომ ჩქარა დავბრუნებულიყავი სასტუმროში. მაგრამ ეს არაფერი. როგორც კი ვისადილე, მასპინძელმა მომმართა: აბა, დაუჯარით რამე. მე ბოდიში მოვიხადე და განვაცხადე, რომ პიანისტი არა ვარ, მხოლოდ აკომპანირება შემიძლია-თქო. — აა, მაშ კარგი. მე ფლეიტას ვუკრავ და თქვენ შეგიძლიათ აკომპანირება. — მან გამოიტანა ნოტების გროვა და ფლეიტა, მთელი 2 საათის განმავლობაში უსტვენდა, მე კი ბრიყვივით ვაქლარუნებდი ფორტეპიანოს. სასტუმროში დაბრუნებისთანავე ბარგი ჩავალაგე და გავემგზავრე“.

ზემომოყვანილი ფაქტები მოწმობს, თუ რამდენად თავმდაბალი და უბრალო იყო ადამიანებთან ურთიერთობაში ეს გენიოსი კაცი.

მას დიდი სადილი გაუმართეს ბაღში თამამშევის წისქვილთან, მტკვრის ნაპირზე ორთაქალაში.

თბილი, გაზაფხულის ჰაერით დამტკბარმა და პეიზაჟით მოხიბლულმა პეტრე ილიას-ძემ განაცხადა, დიდი ხანია ასეთი სიამოვნება არ განმიცდიაო. პეტრე ილიას-ძის გამგზავრებისათვის დანიშნულ დღეს გადასწყვეტეს გაეცილებიათ ის და საუზმე გაუმართეს თეთრ დუქანში, საქ. სამხედრო გზის მე-6 ვერსზე. საუზმის დამთავრების შემდეგ ის ეტლში ჩაჯდა და გამომშვიდობებისას განაცხადა, რომ ჩემი სახით მადლობას უხდის მთელ თბილისის საზოგადოებას, რომელმაც ის ასე სულითა და გულით მიიღო და რომელსაც არასოდეს არ დაივიწყებს. ბოლოს მეგობრულად გამოემშვიდობა და ვლადიკავკავს გაემგზავრა.

აი პეტრე ილიას-ძის თბილისში ყოფნის მოკლე ისტორია.

ჩემს მოვალეობათ ვსთვლი აღვნიშნო, რომ მაშინდელ მთავრობამ არაავითარი ყურადღება არ მიაქცია გენიალური კომპოზიტორის თბილისში ყოფნას. მისი ჩამოსვლა რომ საბჭოთა ხელისუფლების დროს მომხდარიყო, ეს ამბავი სრულიად სხვაგვარად აღინიშნებოდა.

ივანე ი. ზ. ანდრონიკაშვილი

დაბადდა 1890 წ. ცხორებას
დაიწყო კლავირით და სიმ

პ. ი. ჩაიკოვსკი
(1840 - 1893)

**В ЭТОМ ДОМЕ ЖИЛ В 1890 Г.
ВЕЛИКИЙ РУССКИЙ КОМПОЗИТОР
П. И. ЧАЙКОВСКИЙ**

მემორიალური დაფა, სახლზე სადაც ცხოვრობდა პ. ი. ჩაიკოვსკი
(პ. ი. ჩაიკოვსკის ქუჩა ქ. თბილისში)